

Baráth Lajos

Ehet-e szénát a kecske?

(avagy az isteni békéről)

Előre megnyugtatom a figyelmes olvasót, hogy e csupán látszólag együgyű kérdésben a tudomány immár több évszázada állástfoglalt, miszerint a kecske ehet szénát, száraz, félszáraz, harmattól puhított vagy pajtában szárított állapotban is. Maguk a derék állatok minden alkalmat megragadnak, hogy a tudomány eme állásfoglalását igazolják — télidőben, vagy bármikor szénát dobnak elébük, örömmel falatoznak belőle, szálanként és marék számra. Ám, hogy e kérdés mégsem annyira együgyű, szeretnék elmesélni egy réges-régi történetet, mely bölcs gondolatokra serkenti az olvasót, elsősorban az irányba: valóban olyan egyszerű kérdés is az, hogy ehet-e a kecske szénát? S ha nem, hát miért nem ehet? S árthattak-e bizonyos korok a kecskék és a szénák kapcsolatára? — mindezekből kitűnik, hogy e látszólag nevetséges kérdőjelben is a tudomány és a haladás vívott ádáz küzdelmet a maradisággal és a konzervatívok elődeivel . . .

Pár évvel, esetleg évtizedekkel azután, hogy Lucifer személyesen reklamált Spinello Spinelli festő és mozaikkészítő mesternél, amiért őt Arezzóban, a San'Agnolo templomának szentélyén szörnyűségesnek ábrázolta, olyannyira rútnak és visszatetszőnek, hogy amikor a derék festő meglátta a fekete angyalt, délcegen, nemes vonású arccal, és meghallotta logikus, okos beszédét és érvelését, elhatározta, hogy azonnyomban átfesti Lucifert . . . Abban a korban a városok vetélkedésében nagyon is döntőnek számított, hogy mely pátriában festik rútabbra és visszatetszőbbnek az ördögöt, s talán az sem nyomott annyit a latban, hogy hol s mennyire szépen tündökölnek a szentek és a félszentek, az Úr és közvetlen vezérkara . . . Több célból is fontosnak találtatott, hogy az ördögök csak varangyosan csúnyák lehetnek, míg velük ellentétben az angyalok szépek és tündérik. A legfontosabbnak azt tudták a derék festők: ha az ördög csúnya s az apátúr vagy a püspök atya nem fizet rendesen, akkor a következő templomban az ő kezeit és lábait mosdatják meg híg aranyban az ördögfiókák, az ő szemeit szurkálják pokolbeli fattyak lándzsával és tüzes vassal . . . (A művészettel együtt jár az a rafinérikus tudomány is, miszerint az elkészült műért be kell vasalni a honoráriumot is . . .) S fontosnak ítéltetett az ördögök rútnak ábrázolása azért is, mert a kimondott szó elröppent, bármily magas és cifra szószékről is hangzott el, — míg a festmények megmaradtak és eliszonyították a rosszra hajlandóságot érző honfiakat. A harmadik pont is ide kívánczodik, — bár erről esetleg az irodalomkritikusok beszélnek, manapság: könnyebb a hibát, a rútat, a gúnyolni valót észrevenni valamiben, mint a szépet és a jót, a követendőt és a di-

cséretest. Ezért is van, hogy abban a korban rengeteg sikeres ördögöt és gonoszt festettek a művészek, míg az angyalok legtöbbször olyanra sikeredt ki ecsetjük alól, mint az a gyermek, akit az anya tejbegrízen hizlal pufókká.

A derék Tafi, bár elhatározta, hogy Lucifert megfesti valóságosra, olyanra amilyennek a négerek képzelik el őrző angyalaikat, elhatározását nem sikerült megvalósítani. Lucifer reklamációja és személyes megjelenése annyira megzavarta öregedő testét és lelkét, hogy ájulásból ájulásba esett, mígnem megtért Ábrahám ölébe. S nem tudta, hogy egyik festményével milyen heves vitát vált ki az utókor képviselőiből, mint ahogyan azt sem, hogy politikai és társadalomtudományi vitaponttá léptetik elő: Ehet-e a kecske szénát? című gondolatot.

Spinello Spinelli szüleit valamikor Firenzéből száműzték. Arezzóban telepedtek meg, ám alig cseperedett ifjúvá a későbbi neves festő és mozaikkészítő mester, pestis tört a városra. A nemes lelkű és származású Tafi nem kímélte magát: ott segített, ahol tudott. S míg a töménytelen hullahegyeket égették a város határában, a bekérő és az idillikus csend világáról álmodott. Akkor még nem tudta, hogy az ördögök rútrafestéséért jobban fizetnek majd a megrendelők . . . Almodozott és merengett, közben az élet sok városba sodorta, hírét is meghozta tehetsége, sőt gazdag lett idővel, — ám hű maradt egykori elhatározásához: egyszer megfesteni az isteni békét, az angyali nyugalom és csönd harmóniáját. Mivel nagyon szerette a természetet s már elegendő pénze is volt ahhoz, hogy csak önmagának fessen, egyéb munkái mellett, mintegy lopva, felvázolta és megfestette az **Isteni béke** című munkáját. Lelkéből festette ezt a képet és nem modell után. Ott pihent a templomok hűvös mélyén s míg az ördögök rútságáról kellett volna álmodoznia, ő kinn érezte magát a szabad mezőkön, kies völgyben, távol a városok zajától, a kereskedők rikácsolásától ment Édenben. Abban az Édenben, ahol — véleménye szerint — ez a világ legközelebb van Istenhez. Büntelen és tiszta világról álmodozott, miközben körülötte rikító színekben hivalkodoott a világi szépség. Zománcozott, zafírral és amatisztekkel kirakott kelyhek és ereklyetartók sorakoztak az oltárokon, veretes ládákon, melyeket limogesi mesterekkel készítettek, antik kámeákkal borított misekönyvek, elefántcsontból faragott oltárkeresztek, hordozható oltárok alabástromból, Rajna vidéki mesterek műve, arany kandeláberek, gyöngyökkel kivert miseruhák, smaragdok, zafírok, amatisztek, rubintok, türkizek, gyöngyök garmada, miket hosszú évtizedek során a hívő lelkek összehordtak, éppen az ördögtől való félelmükben . . . Nem vett tudomást eme káprázatos pompáról. Ő a bűn nélküli világot rajzolgatta, színezte magában: az Édent, két kecskével és egy szénakazallal.

A mű elkészült és csak jóval később vásárolta meg az egyik arezzoniai patricius család, innen egyik kies templomba került bűnbocsánat reményében, s azzal a meggondolással, hogy a festmény mérete nem a legfeltűnőbb (akkoriban nem értettek annyian a képzőművészethez, pedig még alig egykét izmus uralkodott, — nem úgy mint manapság). Bár pontos adatunk nincs, de a festmény nem lehetett nagyobb a negyvenszer-hatvan centimé-

ternél s úgy látszik, a patricius család idővel meggazdagodott. (A bűnbocsánatra való hajlam is erre utal.)

A két kecske megfelelt a zoológiai követelményeknek. Keverék-faj volt. Kicsit kőszáli kecske (*Capra ibex*), kicsit bezoár (*Capra hircus*) pörge szarvakkal, finom szálas szőrrel, melyből a kasmirkendők készültek egykor; széles homlokukat az isteni közelség lengte körbe: szeliden büszkén néznek a távolba, vizet sejtő patak irányába, avagy barangoló kedvük-höz híven elnéznek a közeli erdő hívogató rejtekeire, a csúcsok szikláira. Az ember jelenlétét a szénakazal jelezte, mert hiszen az újkori istenek nem nagy kedvet éreztek a kaszáláshoz, sőt semminemű adatunk sincs arra vonatkozóan, miszerint tudtak volna valaha is kaszálni. A békét pedig már az is feltételezi, hogy a kecskék nincsenek kikötve, holott ez a világ legtermészetesebb dolga; egyrészt, mert akkor idővel lelegelnék a közeli erdők fiatal fáit, másrészt, a tejhozam is növekszik a mozgás akadályozásával. De egy Édenben nem kötik meg a kecskéket, ez csak természetes. Ezeknek a kecskéknak annyira jó soruk volt, hogy szénát ehettek, igénytelen hajlamuk ez esetben teljesen felesleges tulajdonságnak bizonyult.

A derék festő és mozaikkészítő művész meghalt. Dante akkor már visszatért túlvilági útjáról, így aztán nem tudni, hogy a sok ördög-festésnek volt-e foganatja: Az Isteni béke viszont megmaradt és oly idők jöttek, amikor már nem csupán a szöszékről és a sóhajtásokból hallatszott ki a béke óhajlása, de a templomok vagyongazdái is tárgyalásra hívták meg a költőket és novellistákat, segítsenek képzeletükkel megteremtteni azt, amit a városok tanácsnoki kara, a fejedelmek és az egyházi méltóságok elfelejtettek. Szép és csöndesen csörgedező mesékre volt szükség, miszerint béke van, és ami történik, az éppen a hön óhajtott béke érdekében történik. S természetesen a demokrácia érdekében; hiszen a városállamokban erre is ügyeltek, Arezzóban épp úgy, mint Firenzében.

— Itt van a mi derék és megboldogult Spinello Spinelli barátunk képe, az Isteni béke — mondta nagy hévvel az egybegyűlt két írónak a vagyongazdák egyike. — Téma a festőnek? Az íróknak talán nem?

— Hát . . . igen, a téma, az téma — mondta az idősebb író és a nyakszirtjét kaparászta. De aztán ijedten elkapta kezét. Eszébe jutott, hogy az inkvizítor nemcsak máglya általi halálbüntetést tud kiszabni, de akasztani és lenyakazni is; a szüntelen keresztes és egyéb hadakozás miatt kevés volt az igavonó barom, a szárazfa szállítás így akadozott.

— Magának is ez a véleménye?

A fiatal író gyorsan bólintott.

— Rajta, gyermekeim — enyhült meg az egyházfi tekintete.

Másnap reggelre más városba költözött a fiatal író: egyesek szerint adósságai és szerelmi ügyei vitték erre a cselekedetre, mások szerint a fejét féltette. Már akárhogy volt, az öreg író magára maradt és nekilátott, hogy megírja az isteni békét, az angyali csöndet. Egy álló hétig tanulmányozta Spinello Spinelli Isteni béké-jét, hogy ihletet kapjon, azután munkához látott. Lelkiismerete tiszta volt, hiszen az egy heti tanulmányozás alapos volt; mindent megfigyelt, a legapróbb részletekig. A kecskék széles homlokát, erőteljes lábazatát, kurta nyakukat s azt, hogy a két kecske csak

áll a szénakazal mellett, de nem eszik; a horpaszokból szívós türelmükre következtetett — isteni nyugalmukra: legyőzik az éhséget is, mert telve vannak a malasztal . . . stb., stb.

A vagyonkezelő elolvasta a kéziratot, hümmögött, hiszen nem értett az irodalomhoz s bevitte a püspökéhez. A püspök egyben-másban hasonlított a kecskékhöz: ékalakú koponyája széles és keskeny homlokban végződött, fölötte már csak gyér és szalmaszínű hajzata tapadt a tarkójára, s ha szarvai nem is voltak, a nép, sőt maga a vagyonkezelő is szentül meg volt győződve, hogy ott van az, csak éppen nem látni . . . Hatalmas, zöldes fényű szemével hosszan olvasta, majd mereven nézte a kéziratot, közben többször is megnyalta aránytalanul vastag szájaszélét. Intett, hogy jöjjön be az író.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus, Atyám — köszönt az író illedelmesen.

— Mindörökké, fiam — fogadta amaz. Még mindig nem nézett fel a kéziratból. Halkan, de szigorúan szólalt meg egy kis idő után. — Szóval, ez lenne az Isteni béke, irodalmi megfogalmazásban?

— Igen, tisztelettel . . . — Balsejtelmek kínozták az író. Szeretett volna leülni, de nem kínálták meg ülökével.

— Igen . . . igen . . . — mély visszafolyottságot árult el a főpap. Hosszan, mereven gondolkodott, miközben le nem vette volna tekintetét a kéziratról és az íróasztala lapjáról. Az íróban közben tovább gyülemlet a kétség és a félelem. Nem szerette azokat az embereket, akik, ha hozzá beszéltek, nem néztek a szemébe, meg, mert lelkesebb fogadtatást várt, gondolva itt az alapos munkájára. A főpap felkapta a fejét s parázsló tekintetet lövelt rá. — Ki itt a kecske, és kié a szénakazal? — kérdezte, de most már nem fékezte hangerejét. Kiabált. — Eretnek! Azt akarod mondani, hogy mi, az Egyház képviselői kötelek nélkül, szabadon mehetünk a kazalnak? Hogy ezen az Édeni tájon csak mi vagyunk, szent állat képében, az Éden egyedüli élvezői?

— De kérem, szent Atyám . . .

— Hogy minden, ami Isten jóvoltából megterem e sárgolyón, azt mi kapjuk meg? Ne szólj közbe, te megátalkodott! Hallottam én, sőt olvastam is egy író műveit, már nem emlékszem, hogy görög volt-e vagy latin, aki állatmesével lázította az embereket . . . Hogy is hívták . . . ? No, most nem jut az eszembe . . . Szóval őt másolod, nem a mi kedvelt gyermekünket, aki ecsetével nagy szolgálatokat tett az Egyháznak s csak vénségére, ereje teljes elhagyása után bomlott meg esze és látta Lucifert olyan-nak, mint Szent Mihály . . . Ne tagadd, te ördög cimborája . . . Vedd ocsmány írásod, térj meg házadba, most az egyszer még elengedlek . . . Imádkozz isteni sugallatért, és csak azután ülj le munkáidhoz . . .

Újabb egy hetet ült az író a kecskék társaságában, és mély gondolatok jutottak eszébe. Olyanok, melyek ezeddig nem kopogtattak agyának boltozatán. Például: ha nem is gondolt arra, amikor a novelláját írta, ám való igaz, amit a püspök mondott: a nép és jómaga is, úgy gondolkozott a rendek, az igazságok és az Egyház felől . . . Nézte az aranytól és drága-

kövektől roskatag oltárokat, tudta, hiszen látta, hogy kik viselnek drága bársonyokat, brokátokat, csipkéket.

Mielőtt újra munkába fogott volna, imádkozott és böjtölt. Ezután számvetést készített magával. Ismerte a hét szabad művészet mindegyikét. Ha a grammatikában, az aritmetikában és a geometriában nem is volt annyira járatos, annál többet tudott az asztronómiából, a dialektikából és a retorikából, a zenéről nem is beszélve. A százak közé több ízben is beválasztották . . . S lám, mindez mit sem ér. Am fegyelme arra kényeszerítette, hogy dolgozzon.

Pár dolgot megváltoztatott. Nem mindenben ragaszkodott a festő és mozaikkészítő művész elgondolásához. Legelőször is, a kecskéket jó erősen megkötözte s egy szikes földnyelven legeltette őket. Aztán, a kazlat sem rakatta olyan nagyra, sőt silánynak és penészesnek írta meg. Csak a béke maradt változatlan: hatalmas és angyali nyugalma. Az erdő fái közt víziókat láttak a kecskék: szentéletű emberek imádkoztak; az talán nem baj, ha az isteni békéért egypár remete is imádkozik — gondolta a balga író.

S hogy mindezt megtette, elővigyázatosságból célzásokat tett az allegorikus kecskékre, miszerint azok szent állatok ugyan, mert hiszen mindannyian Isten teremtményei vagyunk, de semmi közük az Egyházhoz.

— Megátalkodott! — dörgött rá az egyházfő és tanácsot hivatott egybe, mely hivatott volt eldönteni, mit érdemel büntetésként az eretnek és pokolfajzat sarja, az író. — Azt hiszed, nem vettem észre, s mi mindannyian itt, akik elolvassuk ocsmány művedet nem látjuk: szerinted a kecskék kit képviselnek? No, ki vele?

— A kecskék? — szorongott az író s most már váltig bánta, hogy nem végezte el kisebb ügyeit, mielőtt ide belépett. — A kecskéket!

— Úgy! A kecskéket? A népet! Mely rövid pórázon van és koplal Isten szent ege alatt. Aztán azok a szent remeték? Megéheznek, kilépnek az erdőből, levágják a kecskéket, megeszik a húszakat, bőrükből bocskort, szőrzetükből téli takarót szőnek . . . De előtte még megfejik a „szegény”, „nyomorgatott” kecskéket és megisszák a tejét. Kik beszélnek így? Az eretnekek!

Zöldes szemeiben halálos ítélet és rémület látszott. Mint szegény Spinello Spinelli, amikor egyik éjszaka megpillantotta Lucifert és meghallotta a hangját. Amikor Lucifer arról a majdnem egyedüli vállalkozásáról beszélt, hogy miként hagyta el az eget s lett a föld ura. A püspök az íróban ezt a megátalkodott Rosszat látta.

— És ha nem lenne se kecske, se kazal, se erdő? — kérdezte az író félszegen, de most már elszántan.

— Elég! Gonosz vagy! Gyehennára való!

. . . Több adatunk nem lévén e történethez. Hogy mi történt az íróval? S hogy kapott-e előleget, és azt vissza kellett-e fizetnie? Nem tudni. Annyi azonban bizonyos, hogy Spinello Spinello Isteni békéje is elveszett egy idő után. Az író állt-e a művön bosszút? Avagy maga a szent ihletésű festő és mozaikkészítő művész eme munkája vált gyanússá és nemkívánatossá? Hiszen a nevezetes kecskék közel álltak ugyan a szénakazalhoz, viszont az alaposabb szemlélődő jól láthatta, hogy a széna érintetlen, amiből

azt a kövelkeztetést lehetett levonni, hogy a kecskék nem esznek: ergó, éheztetik őket.

Abban az időben a tudomány még nem döntötte el azt, a számunkra együgyűnek látszó kérdést, ehetnek-e a kecskék szénát? Talán ez lett volna az ok, hogy ily viharos vita kerekedett az isteni csöndet magasztaló festmény nyomán? Avagy higgyünk egy korabeli feljegyzésnek, mely szerint az a hír terjedt el, hogy az egyik kecske nagyonis hasonlított a püspök úrra? Ennek is meg van a tudományos magyarázata. Ha egyszer a nevezett kecskéknak egyszerre van pörge szarvuk és finom szálas szőrzetük — akkor az nem igazi kecske. Mert a pörgeszarvút *Capra falconerine*nek, a kasmír szőrűt pedig *Capra hircus laniger*nek nevezi a tudomány. Kecskének még így is kecske, de nem fajtiszta. És épületes-e vajon ilyen kecskéknak a propagálása?

Egyáltalán, ez az egész kecske ügy, meg az isteni béke, nem pusztán ürügy volt ahhoz, hogy a közélet embereit kifaragja a csalafinta festőművész, aki halála előtt nem átalotta azt a hírt terjeszteni, hogy személyesen szólott Luciferrel, aki nem is olyan csúnya, mint azt a falakra festeni szokás . . .

Hogy mi az igazság? *Ignoramus et ignorabimus* — festő meghalt, s mi nem tudjuk s már nem is tudhatjuk.

Polgár István

Mégse

Nem mindenki tér vissza, aki útrakel:
eltévedhet vagy új társ mellé szegődhet,
és aki vár rá, egy nap arra döbben,
halottja van —
töpreng, mit irat a koszorúra.

Senkisé is úgy tér vissza, ahogy elment,
bár nem mutat külsőre változást,
sűrű nappalok és még sűrűbb éjszakák
ivódtak bele, s már másképp lát, beszél, tesz —
mégse lehet sorompója senki senkinek.

Felretten hajnalban, ki újra egyedül van,
kilép az ágyból, az úszó eget nézi,
éhomra rágyújt, de nem szívja végig,
meztelen felsőtesttel a csap fölé hajol.